

kell. Csak azokat tudjuk felvenni, akik jelentkeznek. Tanítjuk (?) őket a hagyományos tárgyakra. Aztán... És ezt a mondatot sem fejezem be. Neveletlen leszek és „antiprotestáns”: az „egyetemes papság” nagyszerű gondolata semmit nem fog segíteni nekünk e kínzó kérdés megválaszolásában.

Néhány „rendszerhiba”

Csak villanásszerűen néhány. Még mereven(?) ragaszkodunk a parókiális rendszerhez. A híveink is. Az élet viszont rég túllépett rajta. A parókiális rendszer, népszerűbb nevén a gyülekezetközpontú szemlélet nem vezet el az egyház nagyobb egységének, teljességének a felismeréséhez és elfogadásához. Így a lakóhelyem megváltoztatása az alig létező egyháztudatomat is törli.

Helyénvaló-e, hogy az Ige „hirdetője” egzisztenciálisan függ az Ige „hallgatóitól”? Nyilvánvalóan nem helyes. Mi kellene a megváltoztatásához? Kik elleneznék ezt a leghevesebben?

Eltűnőfélben van az „egységesség” már minimálisnál is kevesebb maradéka. Maradt-e még kicsi egyházunkban valóságos és hatékony ellenőrzés? Ha hiányzik a belső motiváció (elvesztett, vagy sosem volt) a teológus diákokból, majd lelkészársainkból, ki tehet valamit, és mit tehet?

Azzal kezdtem rövid előadásomat, hogy az Anyaszentegyházon a pokol kapui sem vesznek diadalt. Krisztusnak volt, van és az idők végezetéig lesz ezen egyháza a földön, és azon a pokol kapui sem vesznek diadalt. A Föltámadott biztatásával zárom mondandómat: *Erőt kaptok, amikor eljön bozjátok a Szentlélek, és tanúim lesztek Jeruzsálemben, egész Júdeában és Samáriában, sőt egészen a föld végső határáig.* (ApCsel 1,8)

Márkus Mihály

(Pápai Református Teológiai Akadémia)

Szubjektív adalékok a 21. századi lelkészképzéshez

A *Coetus Theologorum* közössége előtt ezen az alkalmon nem fogok beszélni az anyagi gondokról, bár a visszamenőleges minisztériumi visszafizetés igen komoly gondot okoz számunkra a 2012/13-as tanévben. Nem fogok beszélni a református felsőoktatás struktúrájának terhéről, jóllehet az intézményfenntartás jelentős terhet ró minden egyházkerületre. Nem fogok beszélni a teológiai oktatás tantárgyfelosztásának gondjairól sem, a különböző sávok kreditarányairól, illetve az egységes lelkészképesítő vizsgarendszer képzésre való visszahatásáról. *Amiről szólok, az a lelkészképzés nevelői feladata.*

A tudományos megalapozottságú lelkészképzés számomra azt jelenti, hogy a tanár a tananyag döntő többségében maga tárja fel az összefüggéseket, vagy nagyban segít meg látni az összefüggéseket, és mindenképpen az ő kötelessége szintetizálni, integrálni, egyben láttatni annak a részfelismerésnek a helyét az egészben, amelyet az ő teológiai tantárgya jelent. Köteles segíteni a leendő lelképásztort abban, hogy kialakuljon teológiai látása. A különböző tantárgyak fragmentumként vagy párhuzamosan elhangzó ismeretforgácsainak összerakásából nem maradhat ki a tanári munka! Döbbenetes tapasztalatom, hogy a prédikációk készítésekor mennyire nehéz rávezetni hallgatóinkat arra: mi minden tartozik össze a már fejükben-szívükben lévő adatokból, tényekből, ismeretek-

ből, amelyeket az exegézisből, rendszeres teológiából és bibliai teológiából tett vizsgákon már vissza is mondtak.

A tudósképzésben (értsd: PhD-képzés) a témavezető afölött bábáskodik, hogy a jelölt *önmaga* fedezzen fel összefüggéseket a választott tudományos teológiai téma terén, és legyen *saját* tudományos eredménye. Itt rögtön adódik egy vitakérdés: *szétválik-e eléggé bennünk, hogy mi az, amit el kell várnunk a lelkésznek készülő hallgatótól? Hehyesen állapítottuk-e meg a tudományos megalapozottság szintjét, s nem adtuk-e alább, vagy nem tettük-e felettebb tudományosra a mércét? Mintha a lelkészképzésben is PhD-s szintű, önálló munkát, tudományos eredményeket várnánk el, s kevés tanári segítséget adnánk.*

Néha az az érzésem, hogy (átlagéletemben jelentősen megfiatalodott) tanári testületünk lelkészképe is amorf, vagy legalábbis mintha az átalakulás fázisában lenne. Nincs mit szemére vetnünk annak a gyülekezetnek, amelyiknek éppúgy furcsa képek lebegnek a szeme előtt, ha a lelkészre gondol, s ha a lelkészképzést végző testületek maguknak sem tudják megfogalmazni, hogy milyen lelkipásztorokat kívánnak kibocsátani...

A 21. századi lelkészképzés kívülről sürgetett feladatait, a tudomány kihívásával, az interdiszciplinaritással, a multikulturalitással és a többi elvárással való konfrontálódást nem tudjuk elkerülni, s ezekre – fel nem adva évszázados képzési struktúránkat – igyekeznünk is válaszokat találni. Ezekről az úgynevezett „modern kihívásoktól” nem félek annyira, mint attól – és ez nyomaszt is –, hogy mi lesz a lelkészképzés nevelői oldalával.

A lelkészképzés nevelői feladatával kapcsolatban azt érzékelem, hogy talán még nem teljesen „személyválogató”, de olykor esetleges lett, mert csak egyesekre figyelünk fel vagy figyelünk oda, de a lelkésznevelés mint alapmagatartás nem úgy működik, ahogy kellene. Diplomákat és diplomásokat szép számmal bocsátunk ki, de nekünk a szolgálattevők kiküldése a célunk. Napjainkban mintha jobbak lennénk az intellektuális felkészítésben, mint a lelki felkészítésben és a nevelői munkában!

Kezdjük némi önkritikával, s következze a második vitakérdés: állítom, hogy a teológiai tanári kar egyházas, pásztori, folyamatos jelenléte biztonságot adó, hiszen látszik rajtuk, hogy nem a heti láthatatlanságból felbukkanó szakbarbárok, hanem az egyház közéletében szívósan munkálkodó teológiai szakemberek.

Hogyan is állnánk jól a lelki és nevelői felkészítésben, amikor minden teológiánkon gond van a folyamatos tanári jelenléttel. Lehetséges-e a 21. században nevelés teológiáinkon, ha a tanári testület tagjai csak töredékidőben vannak jelen? Mivel a korábbi idők lelkészjelöltjeihez képest egyébként is felszínesebb gyülekezeti beágyazódású fiatalok jönnek hozzánk, és számtalan életkérdéssel bajlódnak, a személyes hatások még fontosabbak lennének. A példahelyzetek döntő többsége nem az előadások, szemináriumok idejére koncentrálódik, hanem az azon kívüli személyes érintkezéseken történhetne meg, amelyek kisebb esélyt kapnak az intézményen belüli fizikai jelenlét leszűkülésével. Azzal a teológiai tanárral, aki nincs jelen s nem érhető el a tanórákon kívül, nem lehet beszélgetni, gondolatot cserélni; attól nem lehet impulzusokat kapni és lelkigondozói tanácsot kérni.

Lelkészképzésünk néhány nevelési célterülete

Legszívesebben egy lélegzetre mondanám ki az alábbi nevelési célterületeket, mert mindegyik egyformán fontos. Ugyanígy mindegyik mellé odaértem a tudományos teológiai felkészültséget is, hiszen a teológiailag felkészült, egészséges személyiségű, vonzó lelkületű lelkipásztor nevelése a feladatunk. Az intellektuális felkészítés mellett az alábbiakat ajánlom megfontolásra:

*A lelkészképzésnek az egészséges kegyességre nevelés műhelyévé kell lennie, ahol jelen van az egyéni és a közösségi lélekápolás, mégpedig Dietrich Bonhoeffer-féle *Gemeinsames Leben*¹ ritmusában: megtanulni egyedül lenni és megtanulni közösségben lenni.*

Amikor Bonhoeffer kiutat keresett a téveteg népegyházból, azt nem egy teológiai elméletben, hanem az eszményi teológuslelkületet megélt gyakorlatban találta meg. Néhány tétele ma is különösen elgondolkasztó:

1. Csak az keresse a közösséget, aki tud magányos lenni, tud egyedül lenni, és csak az keresse a magányt, aki tud közösségben élni.
2. Nem a közösség termeli ki magából – mintegy pszichológiai következményként – az áhitatot, hanem az áhitatban, az Isten előtt élő együttlétben formálódik a közösség. Az igazi közösség tehát a hétköznapi istentiszteletein edződik.
3. Az együttélés az egymásért való szolgálat lehetősége, amelynek Bonhoeffer szerint négy fázisa van:²
  - a) meghallgatni a felebarátot, tehát nem szájra, hanem fülre van szükség a közösségi életben;
  - b) a tettekben megnyilvánuló szeretet-áldozat;
  - c) az egymás elhordozásának a készsége;
  - d) az Igével való szolgálat.

Az együttélés fegyelmező szolgálat. Nem lehet borzalmasabb annál, mint az a fajta szelídség, amely a felebarátot beavatkozás nélkül engedi át a ő bűneinek; és nincs nagyobb irgalmasság, mint a határozott utasítás, amely a testvért visszahívja a bűn útjáról.

Az igazi keresztyén testvéri közösség nem valami eszményi-ideális együttlét, hanem Isten által teremtett valóság, mert nem pszichikus alapja, hanem pneumatikus életre hozója van. Az új egyházfegyelem és új egyházszemlélet a Krisztus-követés tényében valósul meg. A teológiai felkészülés aktusának is meg kell ehhez változnia.

Mi a teológia? – kérdezi Bonhoeffer. Iskola? Felkészítő tanfolyam a későbbi szolgálatra? Egyfajta hitvallástétel? Különböző életszemléletek szabad együttélési formája? Befelé forduló megkööttség? Vagy internátus? Netán szálloda? *A teológia a *Gemeinsames Leben*, az együttélés megvalósítása.* Nem mozgalom, rend, egylet, intézmény, hanem egy darab élő egyház, ahol a benne élők együttesen élik meg az egész egyház szükségét, harcát és ígéreteit, és együtt szenvednek – közösségben, magányosságban, szolgálatban és őszinte bűnvallásban (gyónásban) –, és megélik a kommuniót, a kommunikációt és a koinóniát.

S még egy utolsó impulzus Bonhoeffertől, aki különbséget tesz a *Pfarramt* és *Predigtamt* között, a *lelkész-i hivatal* és az *igehirdetői hivatal* szolgálata között. Ezzel pedig a statikusság és a mobilitás problematikáját veti fel. A tradicionális szervezettségű parókiák külső-felső ellenőrzése-irányítása és kézben tartása a kor veszélyhelyzetével volt kapcsolatban. Bonhoeffer ezért független, önálló közösségbe akarta szervezni a lelkipásztorokat. Hangsúlyt fektetett az igehirdetésre történő közös felkészülésre, hogy a teológus-lelkületűnek megmaradt lelkipásztorok ne egyedül, sokszor tanácstalanul, sok félelem és tévedés között, hanem az együttlét erejében megbátorodva és az együttlét örömeivel meggazdagodva készüljenek. Vagyis ne hivatalnokok, hanem az Ige szolgálói legyenek.

A lelkészképzés során személyiségnevelésnek és személyiségfejlesztésnek is folynia kell, hiszen a lelkipásztor a személyiségével dolgozik.

¹ Ld. Bonhoeffer, Dietrich: *Gemeinsames Leben*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh 1993. Magyar kiadása: Dietrich Bonhoeffer: *Szentek közössége*. Harmat Kiadó, Budapest 1997.

² Dietrich Bonhoeffer: *Szentek közössége*, 86–97.

Még az egészséges személyiségűeknek is sok a terhe, éretlensége és torzulása. De vannak olyan tanítványaink, akik igazán terhelt sorsúak is, sokféle feldolgozatlan élménnyel, válsággal, amelyek a szolgálati évek alatt őket és gyülekezeteiket is ekléziogén neurozissal fenyegeti. A tanári nevelőmunkának segítenie kell a személyiségfejlesztést, amelyet támogatnunk kell tudatosan szervezett, intézményi kurzusokkal is.

A lelkészképzés teológiai évei a dialógusban lét évei.

Ekkor kell megítélni, hogy milyen jó beszélgetni a teológiai kérdésekről vagy az egyház ügyeiről, de nem pletykaszinten, hanem minél mélyebben és őszintébben! Kibeszéltlenségeink ezen a területen is velünk jönnek, s megszületnek a rövidzárlatos, felszínes önfelmentések. Az egyházformáló teológuslelkület egy életen keresztül küzd a teológia „hiánybetegségei”-vel, a felszínes bliccitás, a felületes exegézis, a rendszertelen gondolkodás, a történelmi és egyházi identitáskrízis, a szociális érzéketlenség, a fogalmazás-gátlós pongyolaság és a kirívó műveletlenség ellen. A teológus-lelkület abban érdekelt, hogy a keresztyén teológia teljes kritikai eszköztárát a lelkészi szolgálat rendelkezésére bocsássa. Már Schleiermacher megmondta: jó lelkipásztor csak jó teológusból lehet.

A lelkészképzés évei alatt eljuthatunk egymás és önmagunk megismerésére, hogy a közösség kibozza kiből-kiből a legtöbbet.

Nem jó az a közösség, amely kioltja tagjaiban a kezdeményezést, a sajátosságot, amely a személyiség elszürkülését eredményezi, s inkább háttérbe húzódóvá teszi. Haszontalan az a közösség, amelyben ez fogalmazódik meg: „Meggondolom, hogy kiad-jam-e magam közöttük.” Ilyenkor álarcok képződnek kifelé, rejtett gondolatok befelé, s ez bizony frusztrál.

Komoly kérdés ez a lelkészképzés ideje alatt: „Hiteles közösség vagyunk-e?” A keresztyén közösség egyik fontos hivatása, hogy támogatást adjon a személyiség kibontakoztatásához és megtanítt másokat különbnek tartani önmagunknál! Nálunk mintha sokkal több lenne a szárnyesegetés, s így szinte nincs is már, mivel szárnyalnunk... Mintha sokkal több lenne az elvárt kötelem-lista, mint a példaadásban, hagyomány-átörökítésben való következetességünk. Elfelejtjük, hogy mi is beletanultunk, vagy valakinek a segítségével belenőtöttünk a közösségbe. Túl hamar elhangzik: „Hát még ezt sem tudja? Nem is ide való...” Ezen a területen is annyit kérhetünk számon, amennyit megtanítottunk tanítványainknak.

Nagyon magaménak érzem Szabó Lajos evangélikus professzor kollégánk szavait:

„A képzés ideje alatt is szükséges a magunkban hordozott gondok, terhek és felelősségtudat kezelését gyakorolni. A hallgatók között nem ritkán kialakuló elmagányosodás, bezárkózás vagy éppen kirekesztő magatartás, illetve a kirekesztettség helyzetének feldolgozása nem lehet elhanyagolható kérdés. A segítő hivatások számára ez különösen is valós kihívás. A teológusképzés évei alatt is szükség van a meghallgatásra, őszinte elfogadásra és kevesebb könnyelmű beszédre, a másikat kiszolgáltatótá tevő, meggondolatlan vélemény hangoztatására. Ebből a szempontból sem könnyű a mai hallgatók számára a szolgálatban álló lelkészekről sokszor kiapadhatatlanul áradó panasz, sértettség vagy elégedetlenségi hullám kezelése.”³

³ Szabó Lajos: Quo vadis, teológiai képzés? In: Szabó Lajos (szerk.): *Mérlegen a lelkész*. Gyülekezetpedagógiai füzetek 2. Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest 2000, 27–28.

Ez ismerős legáció „gumicsont”... Meg kellene szabadulnunk az irigység, az intrikus beszédmód és az egyházpolitika túlhangsúlyozásának jelenlététől. Ezek helyett viszont a másik iránti őszinte, tiszta, korrekt és lelkipásztori titoktartással való odafordulás lehet a közösségépítő értékvonás.

A lelkészképzés elképzelhetetlen erkölcsi nevelés nélkül.

Az ige erkölcsi következményekkel járó hatásának hiánya megkérdőjelezi a megtérés mindent átható voltát, a cselekedeteket befolyásoló hit erőteljes jelenlétét. A belülről, hitbéli meggyőződésből fakadó irányítottság minden téren kötelez. A teológus közösségtől megkövetelt életszentség példaadása hozzájárulhat ahhoz, hogy közegyházi szinten is merjük felvállalni az egyházfegyelem óvó kötelekeit. Felfogásom szerint az élet nem azt igazolja, hogy van 5+1 tanévnyi „bujkálás”, inkognitó, áhítatkerülés, kötelesség-istentisztelet, és majd jön a nagybetűs ÉLET, a munka dandárja, a SZOLGÁLAT szentsége, a tökéletes absztinencia stb. A teológusévek erkölcsisége meghatározza a későbbi lelkipásztor etikai viszonyulásait. (Kutyából lesz szalonna, de kutyauő teológusból lesz-e jó lelkipásztor?)

A teológiai évek során a leendő lelkészi identitás alakításának par excellence gyakorló helye a kollegiumi közösségi élet és a diákkormányzat.

Innen származnak a kooperációra, a kommunikatív kompetenciára, a kapcsolat-teremtésre, a vezetésre és vezetettségre vonatkozó és gyülekezeti szolgálat előtti, legintenzívebb tapasztalatok! A személyiségformálás itt nem oktatás által történik. A teológus közösség az ön-kepróbalás terepe. Fontos cél itt a gondolkodásmód egyháziasítása, hogy majd egyházban gondolkodó lelkészjelölteket bocsássunk ki. A lelkészképzés ideje a csapatépítés időszaka, a team-munka megkedveltetése is. Az egyházban tapasztalható Einmann-System kezdete, gyökerei valószínűleg a teológiai évekre nyúlnak vissza. Ezért a magányos lelkipásztorkodás jó ellenszere a csapatjáték jó ízének felfedeztetése. Annak a rendelt ideje a felkészülés néhány éve, hogy felfedezzék egymást értékeikkel és hiányaikkal együtt. A kollegialitás értékét a teológus évek alatt kell magasra emelni és óvni, mert törekenysége miatt hamar elvész a bizalom.

Nem feledhetjük, hogy minden kapcsolat – a kollegiális kapcsolat is – négy tényezőtől épül és táplálkozik: a szeretetből, amely a legtartósabb; a bizalomból, amely a legtörekenyebb; a tiszteletből, megbecsülésből, amelyet a leginkább elhanyagolunk; a megértésből és megismerésből, aminek kialakulása a leghosszadalmasabb.

Ahol ez a fenti négyes kötődés élő a kollegiális kapcsolatban, ott könnyű olyan referencia-emberekre találni, akiknek számít nekem a véleménye, szava, dicsérete vagy kritikája. Ahol az ilyen kontrollcsoport tartósan hiányzik a szolgatársi viszonyból, ott nagyon könnyű „elszállni”, elkallódni, burn-out-ba sodródni.

A teológiai képzés ideje a karizmák felfedezésének a helye.

A nevelő–tanítvány viszony természetes következménye a szisztematikus tehetség-gondozás, mégpedig az egyházi szolgálatok legkülönbözőbb területeire. Ha a teológiáink ilyen szemlélettel munkálkodnának, akkor az egyház embergazdálkodásában egyre kevesebbszer lehetne hallani az egyházkormányzók szájából: *Uram, nincs emberem...!* A nevelés-orientált lelkészképzés segíthet megtalálni kinek-kinek a legmegfelelőbb szolgálati helyet, amelynek végzéséhez Isten megadta a szükséges belső feltételeket.

Fekete Károly

(Debreceni Református Hittudományi Egyetem)